

ÜSKÜP'TE
MEDDAH MEDRESESİ

İDEFE

İSAN
İSLAMİ İLİMLER
ARAŞTIRMA VAKFI

IDEFE-
FETTAH EFENDİ EĞİTİM
VE DÜŞÜNCE DERNEĞİ

Araştırma: 06

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI

Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 40

Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 117

Sertifika: 45103

Editörler

Sevba Abdula, *Balkan Çalışmaları Vakfı Başkanı*
Abdullah Taha İmamoğlu, *Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

Tashih

Elif Rushiti

Son Kontrol

Dr. İsmail Kurt, Seyit Ali Tüz, *İslâmî İlimler Araştırma Vakfı*

Yayıncı

IDEFE-Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği

ISBN : 978-608-4944-13-3

Kapak Görseli: Muhammed Ataullah Kurtiş'e ait mühür.

Baskı

Ajgraf Skopje, 500,

Çair-Üsküp, Kuzey Makedonya

1. Baskı, Üsküp, 2024 | Adet : 500

© IDEFE

Bütün yayın hakları saklıdır. Bilimsel araştırma ve tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kütüphane Bilgi Kartı

ÜSKÜP'TE MEDDAH MEDRESESİ

Editörler: Sevba ABDULA - Abdullah Taha İMAMOĞLU, 2024, 674 s., 16x23,5 cm.

ISBN: 978-608-4944-13-3

1. Üsküp, 2. Toplum, 3. Tarih; 4. Dinî ve Sosyal Hayat; 5. Kültür, 6. Medeniyet

Makedonska-Kosovska Brigada No:32 1A,
Cair-Skopje, North Macedonia
Tel: +38970728470
balkanfoundation.com

Kıztaşı, Kâmil Paşa Sokak, No. 5;
Fatih/İstanbul
Tel: +90 (0212) 523 54 57 – 523 74 36
isavvakfi.org – isav.org.tr

ÜSKÜP’TE TÜRKLÜK VE İSLAMİYET İÇİN MÜCADELE EDEN MEDDAH MEDRESESİ MEZUNU İKİ DAVA ADAMI: ŞUAYB AZİZ VE ABDÜLFETTAH RAUF

H. Yıldırım Ağanoğlu

Tarihçi-Yazar

Dönemin Siyasal Gelişmeleriyle Yaşanan Zorunlu Göçlere Kısa Bir Bakış

Makalemizin iki başat şahsiyeti olan Abdülfettah Rauf ve Şuayb Aziz efendilerin farklı fikirleri olsa da hayatlarında birçok ortak nokta vardır. Her ikisi de Üsküp’te 1910’da doğmuştur. Babaları kardeş olan bu iki mücadele adamının mezun oldukları okul Meddah Medresesi’dir. Her ikisi de önde gelenlerinden olduğu milletin dinî, milli ve demokratik değerleri için mücadele edip, hapis yatıp, maddi-manevi işkence görmüştür. Bu insanların hangi şartlarda doğdukları, hangi ortamda büyüdüleri, göç travması ve yaşadıkları üç büyük savaş dönemini anlamadan fikirlerini ve mücadele anlayışlarını idrak etmek de mümkün olmayacaktır. Bu sebeple döneme dair kısa bir giriş yapmak faydalı olacaktır.

Osmanlı tarihinin en acı sayfalarından olan ve iki-üç aylık bir sürede Rumeli’deki bütün topraklarımızı kaybetmemizle sonuçlanan 1912-13 Balkan Harbi neticesinde akıl almaz katliamlar, soğuk, hastalık, açlık ve göç yollarındaki olumsuz şartlar sebebiyle 632.408 Müslüman can vermiştir. Bu sayı Osmanlı’dan zapt edilmiş Rumeli Müslümanları nüfusunun %27’sine karşılık gelmektedir. Öldürülmeyip hayatta kalanların 400.000 kadarı da Anadolu’ya adeta sürgün edilerek muhacir olmanın zorluklarıyla baş başa kalmıştı.¹

1 H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, İstanbul: İz yayıncılık, 2012, 107-110.

Aslında Göç, ulus devletlerin teşekkülünde çoğunluğun “öteki” saydığı azınlıktan kurtulmada en önemli araç olmuştur. 1912-13 Balkan Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da tasfiyesinin son darbesi olduğu söylenebilir. Böylece önce, Devlet tasfiye edildi, sonraki yıllarda Türk ve Müslüman nüfusun tasfiyesine devam edildi. Yaşadıkları bütün zorluklara rağmen Üsküp ve tüm Rumeli de kalkanlar ise ötekileştirilip, hak ve hukuklarının her geçen gün çiğnenmesiyle karşı karşıya kaldı. Bununla birlikte yetmezmiş gibi akrabalarının göç etmeleri karşısında büyük bir psikolojik travma yaşıyorlardı.

Balkan Harbi'nden sonraki dönemde memleketlerini terk etmeyip Kosova, Makedonya, Batı Trakya, Rodoplar'da kalan Türkler için, I. Dünya Savaşı esnasında da zor günler hiç sona ermedi. 1 Aralık 1918'de yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda, *kanı ve dili bir, tek halk* olarak tanımlanan Sırp, Hırvatlar ve Slovenler devletin kurucu unsurları olarak tanındı. Ancak Boşnak² ve Makedonların millet olarak varlıkları yok sayılırken Macar, Arnavut ve Türkler ise kurulan devletin yönetiminden dışlanmıştı.³

İki dünya savaşı arasındaki dönemde ve de özellikle 1939-1945 yıllarındaki II. Dünya Savaşı'nda ağır vergiler, eziyetler, soygun, öldürme ve her türlü baskı ile karşılaşan Rumeli Müslümanları için göç kaçınılmaz bir sondu. 1918-1940 arasında hüküm süren Yugoslavya Krallığı⁴ döneminde mülki haklara müdahale, taşınmaz mallarının satışının engellenmesi, çeşitli baskı ve yıldırma politikaları, hanelere yapılan saldırıların el altından teşvik edilmesi, slavlaştırma politikaları insanları canından bezdiriyordu. Ancak II. Dünya Savaşı yıllarında Üsküp'ün Almanlarca işgali esnasındaki bombardımanlar ve sonrasında müttefikleri Bulgar işgali yılları Müslümanlar açısından daha kötü gelişmelere gebe olmuştur. Bulgarlar işgal ettikleri Makedonya'da, Türkleri keyfi sorgulama ve sürgün cezasına çarptırıyordu. Neredeyse tüm dini, sosyal yardımlaşma, eğitim ve kültür odaklı müesseseler kapatılıyor, sosyal hayatın her alanına müdahaleler gerçekleştiriliyordu. II. Dünya Savaşı'nın bitişinden hemen önce partizanların zaferi ve Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla 1945-1948 arasında mali politikalar ile servete el koyma, devletleştirme, basın özgürlüğünün sınırlandırılması, sembolik temsil dışında Türklerin genelde idari kurumlardan tasfiyesi, komünizm ideolojisinin dayatılması vb. sebeplerle göç kaçınılmaz hale geliyordu.⁵

2 Boşnak kimliği o yıllarda hâkim ideoloji tarafından tanınmadığından literatürde Bosnalı Müslümanlar olarak geçse de biz Boşnaklar ifadesini kullanmayı uygun görüyoruz.

3 Eren Atala Eriş, *Yücelciler -Yugoslavya'da Gizli Türk Teşkilatı-*, İstanbul: Üsküp Sahafhane Yayınları, 2022, 23.

4 1918-1929 tarihleri arasında devletin ismi Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'dır.

5 Ercan Türksoylu, *Yugoslavya Türklüğünün Direniş Mücadelesi: Yücel Teşkilatı*, Ankara: Astana Yayınları, 2020, 86-87.

İşte bu ve benzeri sebeplerden dolayı 1923-1938 yıllarında Romanya'dan 115.000, 1923-1949 yılları arasında Bulgaristan'dan 220.000, 1923-1945 yılları arası Yunanistan'dan ise 400.000 kişi Türkiye'ye göç etti ya da ettirildi. Makalemizin konusu olan Yugoslavya'dan ise 1923-1933 arasında 110.000 civarında insanımız anavatan olarak gördükleri Türkiye'ye göç etmek zorunda kaldı. II. Dünya Savaşı yılları ve 1952'ye kadar olan dönemde ise göçler durduruldu ve hatta rejim için aleyhte propaganda olacağı endişesi yüzünden Yugoslavya idaresi tarafından engellendi.⁶

Önce Osmanlı ve devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Meriç sınırlarına çekilmek zorunda bırakılmasıyla artık hedef, geride kalan Müslüman nüfusun sürülmesi oldu. İşte bu süreç, Cumhuriyet Dönemi Balkan zorunlu göçleridir. Bunu ise sadece "göç" kavramıyla ifade etmek konuya hak ettiği önemi vermemek manasına gelir. Bu manada göç kavramını kullanmak yanlış olmasa da eksik kalacaktır. Çünkü göç ettirilenlerin neler çektiklerini, hangi nedenle geldiğini maalesef tam olarak açıklamaz. Özet olarak verdiğimiz göçlerle ilgili bütün bu örnekler, Balkan Türklüğü ve Müslümanlığının tasfiyesi ve örtülü bir sürgün metodu olmuştur.⁷

İşte neredeyse yaşadıkları her gün göç acısını en derin bir şekilde yaşayan Müderris Abdülfettah Rauf Efendi, vatan hasreti, göç vb. konularında Yugoslavya'da Osmanlı Türkçesiyle yazdığı çok sayıda yazı ve şiirde çektiği bu acıyı yansıtmıştır. Rejimin baskısını hayatının sonuna kadar yaşayan bu değerli âlimin "*Hicran-ı Vatan Humması İçinde*" şiirinde, vatan kaybetmenin, göçlerle boşalan Üsküp'ün ve giden insanların yaşattığı acıları yansıtmaya dikkate değerdir:

Yıktılar bir yurdu Ya Rab, kaldı bomboş bir diyar

Sardı hep ağyar u a'dâ, gitti elden nazlı yar

Kalmadı bir yurt içinde tab u vicdana uyar

Ben figân ettimse Tanrım bu feryadı kim duyar

...

Müslümana derd ü matemhâne olmuş bir vatan

Sinesinde kalmasın bir zevkini asla tadan

Gözleri çıksın bu suçsuz millete kem göz atan

Ömrü zehrolsun bu masum millete bir semm (zehir) katan⁸

6 H. Yıldırım Ağanoğlu, *Balkanların Makûs Talihi Göç*, Bkz: 4. Bölüm.

7 H. Yıldırım Ağanoğlu, *Bir Tasfiye ve Örtülü Sürgün Metodu Olarak Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçler*, İstanbul: Kızılay Kültür-Sanat Yayınları, 2023, 11-13.

8 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Üsküp: İdefe Yayınları, 2021, 23-24.

Yücel Teşkilatı önderlerinin idamı, cezaevlerine ve sürgüne gönderilmeleri sonrasında, Yugoslavya'daki Türk azınlığı adeta başsız kalırken, Yücelcileri saf dışı bırakan Komünist Parti idaresi, Türk toplumundaki boşluğu, kendi ideolojilerine göre doldurmaya çalışır. Ancak Makedonya ile Kosova'daki Türk toplumunun, Yugoslav yönetimine karşı itimadı kırıldığından Türkiye'ye göç etme fikri Türkler arasında galip gelmiştir.⁹ Yücelcilerin, Makedonya Türkleri'ne Türklük bilincini kazandırıp, demokratik hak ve hürriyetlerini temin ederek yaşatmaya çalışması idealleri, komünist baskılar neticesinde maalesef gerçekleşmemiş, idamlar ve mahkeme süreci Türklerin Makedonya'dan göç sürecini tetiklemiştir.

Meddah Medresesi (Ataullah Efendi Medresesi)

Üsküp'te Türklük ve İslamiyet için mücadele eden iki dava adamını yetiştiren şartları anlayabilmek için önce, Osmanlı medeniyetinin hüküm sürdüğü en önemli merkezlerden biri olan Üsküp'teki medreselerden ve de özellikle Meddah Medresesi'nden bahsetmek gerekir. 1392'de fethedilen Üsküp, önceleri bir serhat şehri iken 15. Yüzyılda Bosna-Hersek'in ve civarının fethinden itibaren bir iç il haline gelmiştir. Her ne kadar Üsküp, Osmanlılar tarafından kurulmadıysa da, Sultan II. Murad devrinden itibaren Osmanlılar tarafından inşa ve imar edilip bir medeniyet merkezi haline getirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

1435 yılında Üsküp Sancakbeyi İshak Bey'dir. Şehir, Sultan II. Murad devrinde (1421-1451) mimari eserlerle donatılmaya başlar. Şehrin en büyük camilerinden biri olan Sultan II. Murad Camii 1436'da yaptırılır. İshak Bey Camii (Alaca Cami) 1438, İsa Bey Camii ise 1475'te inşa olunmuştur. Bu saydığımız büyük camilerin her birine bir medresenin bağlı olduğunu düşündüğümüzde bu medreselerin de külliye sisteminde aynı tarihlerde yaptırıldığını söyleyebiliriz. Üsküp'ün bu yıllardaki en önemli medreseleri İshak Bey ve İsa Bey medreseleridir. Şemseddin Sami Bey, 1888 yılında yayınladığı *Kamusu'l-A'lam*'da Üsküp'ten bahsederken "*Cami ve medrese ve imaretleri çok olup, Sultan Murad-ı sani ve Mustafa ve Yahya Paşalarla, İshak ve İsa Beyler camileri ve medrese ve imaretleri mamurdur. Birçok ulema ve üdeba ve meşayih ve evliya türbeleri mevcuttur ki bunların cümlesi Üsküp'ün evail-i devr-i Osmanî'de haiz olduğu ehemmiyete ve Rumeli'nde birinci derecede bir Darüililm halinde bulunmuş olduğuna delildir*" der.

Sultan II. Murad, Fatih, II. Bayezid, Yavuz ve Kanuni devrinin en ünlü Osmanlı âlimleri bu saydığımız Üsküp medreselerinde hocalık yapmıştır. Molla Şucaeddin İlyas, Molla Ahmed Paşa, Molla Sarı Gürz, Molla Mustafa b. Halil, Molla Arab,

9 Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 383.

Molla Leyszade, Taşköprülüzade Ahmed, Molla İshak Çelebi vb. bunlar arasında en önde gelenleridir.¹⁰

Üsküb'ün 1392'de fethi esnasında kaynaklarda Paşa Yiğit ve Meddah Baba isimlerine rastlanmaktadır. Birincisi Üsküb'ü fetheden kumandan, ikincisi de onun hocası ve şeyhi Meddah Baba'dır. Halk arasında ve ilmi araştırmalar seviyesinde Paşa Yiğit ve Meddah Baba arasında bir benzerlik ve şahısların karıştırıldığı görülmüşse de, her ikisi de ayrı ayrı ve efsanelerden uzak birer tarihi kişiliktir. Ünlü yazar Glişa Elezoviç, Meddah Baba'nın ayrıca Paşa Yiğit'in hocası Hoca Muhiiddin olduğuna işaret etmiştir.¹¹

Üsküp'teki Paşa Yiğit (Meddah Baba) Camii, türbesi, tekkesi ve Meddah Medresesi hakkında kısa bilgiler hariç, Osmanlı dönemine ait daha ayrıntılı bilgi ve belge elde edilememiştir. Fakat küçük bir külliye oluşturacak şekilde Üsküp fatihi Paşa Yiğit tarafından ilk dönemlerde burada bir cami, bir tekke, medrese (ya da mektep) yaptırıldığı ve ona ait vakfiyenin hazırlandığı tahmin edilmektedir. Nitekim Ekrem Hakkı Ayverdi de bu görüşe şu sözleriyle katıldığı görülmektedir: “Şeyh Meddah Baba Üsküb'ün fethinde büyük hizmeti geçmiş olarak bilinir ve öylece benimsenir. Bu camii kendisi tarafından değil, ona hürmet edenlerce yapıldığını düşündürecek işaretler de vardır. Onun namına bir mektep olduğu 1314 Kosova Salnamesi'nde mukayyed olduğu gibi, Paşa Yiğit Camii avlusunda namını taşıyan bir medrese vardır. Bunlar gibi cami de ona izafeten yapılmış olabilir”.¹²

Meddah Medresesi'ne dair Osmanlı Arşivi'nde bulduğumuz bazı belgeleri paylaşmak isteriz. Müessesese, bazı arşiv belgelerinde *Meddah Mektebi* diye geçmektedir. Aynı adı taşıyan mektep ile medresenin aynı binada, aynı müesseseler mi olduğuna dair ayrıntılara ulaşamadık. Bulabildiğimiz Osmanlı arşiv belgelerinin ilkinde; İvranya muhaciri olup, Meddah Mekteb-i İbtidaisi'nde Muallim-i Sani olan Hafız Süleyman Efendi'nin maaşıyla geçinemediği için görevinde muallim-i evvelliğe terfi istediği ve bunun için imtihana hazır olduğuna dair dilekçesinin gereğinin yapılması için 17 Ağustos 1898 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderildiği belirtilmektedir.¹³

10 Ahmet Suphi Furat, “Üsküp Medresesi'nde Hocalık Yapmış Osmanlı Âlimleri”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 12 (1998), 89-94.

11 Muhammed Aruçi, “Üsküp'te Meddah Medresesi”, *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Sofya 21-23 Nisan 2000, İstanbul: İRCICA Yayınları, 2002, 183-185.

12 Ekrem Hakkı Ayverdi, Aydın Yüksel, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri: Yugoslavya*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 1981, 247.

13 BOA, BEO, 1178/88297, 5 Ağustos 1314 [17 Ağustos 1898] tarihli tezkire müsveddesi.

Bunlardan ikincisi, Üsküp Belediyesi'ne ait 19 Ağustos 1899 tarihli bir kısa bir belgedir. Bu belgede Meddah Medresesi talebesi ve hasta olan Gilanlı Adem'in fakir olduğu için Üsküp Askeri Hastanesi'ne kabul edilmesi ve tedavi masraflarının belediye tarafından karşılanacağı belirtilmektedir. Böylece bu tarihte medresenin halen faaliyette olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁴

Üçüncü belgede ise Evkaf Nazırı Muavini İbrahim Bey'in, Dahiliye Nazırı Adil Bey'e gönderdiği 26 Şubat 1912 tarihli bir telgraftır. Bu telgrafta, Meddah Medresesi'nin gelecek sene bütçesine konacak meblağ ile tamir ettirilmesinin Kosova Vilayeti Evkaf Müdüriyeti'ne bildirildiği bilgisidir.¹⁵

Osmanlı idaresinden sonra, ülke idaresindeki her din ve unsurun işlerine karışmak isteyen Krallık idaresi, Üsküp'te 1924 yılında *Kral Aleksandar Büyük Medresesi*'ni açmıştı. Lise seviyesinde olup, *Velika Medrese* olarak da adlandırılan bu kurum, Müslüman ulemanın önemli bir kısmını son derece tedirgin etmişti. O dönem Yugoslavya hükümetinin dinlerden sorumlu bakanlığının önerisiyle açılan bu okulun en önemli maksatlarından biri, Makedonya, Kosova, Sancak ve Karadağ'daki Müslüman halkın dinî ihtiyaçlarını karşılayacak kadronun yetiştirilmesini kontrol altına almaktı. Bölgedeki Osmanlı ve Türk varlığıyla geleneğini ortadan kaldırma düşüncesi de açıkça ortadaydı. Önceleri medresedeki eğitimin Türkçe olacağı öngörüldü. Ancak sonradan dersler Sırp-Hırvat diliyle verilmeye başlandı.

Üsküp Ulema Meclisi, halkı dinden uzaklaştıracığı düşüncesiyle Büyük Medrese'yi protesto etti. Güney Sırbistan Müslümanları ülkedeki bu en yüksek dini kurumun istedikleri gibi çalışmamasından duyduğu rahatsızlığı çeşitli makamlara bildirdi. Fakat olumlu bir değişiklik olmadığından Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Eğitim Bakanlığı'na karşı dava açıldı.

Krallık, Büyük Medrese'yi açarken, bir "Ruhani Akademi" olacağını ileri sürmesine rağmen, müfredat programı o dönemdeki lise programlarından pek farklı değildi. Büyük Medrese'yi kuranlar genel derslere ağırlık vermişti. Büyük Medrese'de Sırp, Hırvat, Arap ve Türk dillerinin yanında Fransızca, Almanca ve Latince öğretiliyordu. Genel eğitim alanından tarih, coğrafya ve matematik başta olmak üzere on üç ders okutuluyordu. Bunun yanında teolojiden İslam hukuku başta olmak üzere sadece dokuz ders veriliyordu. Büyük Medrese'nin etkin olduğu on altı yıl içinde, 680 öğrencisinden bazıları Komünist Partisi'nin üyesi olmuş ve Yugoslavya'da Nazilere karşı yapılan savaşa katılmışlardır. Bunların arasında Meto Bayraktan, Zeynel Aydi ni ve Rifat Burceviç gibi millî kahraman olarak ilan edilmiş olanlar da vardı. Büyük

14 BOA, YB. 021 87/416, 7 Ağustos 1305 [19.8.1899] tarihli Üsküp Belediyesi tezkiresi.

15 BOA, DH. MUİ, 153/45. 13 Şubat 1327 [26.2.1912] tarihli telgraf.

Medrese II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 1941 yılında kapandığından, çoğu Bosnalı ve Üsküp dışından olan öğretmenler de Üsküp'ten ayrıldı.

Büyük Medrese'deki eğitim politikasının protestosundan bir netice alınamaması üzerine Üsküp'te eski Meddah Medresesi yenilenip, Osmanlı eğitim sistemini devam ettirmesi için, başına Ataullah Kurtiş Hocaefendi getirildi. Çok zor şartlar altında faaliyet gösteren Meddah Medresesi'nin programı, Osmanlı dönemi ve İslam dünyasındaki medrese programlarına benziyordu.

Üsküp'ü Nazilerin istilâsı sırasında, Resmi adı "Yüksek İslam Okulu" olan Meddah Medresesi, eğitim ve öğretime devam etti. Medrese, faaliyetlerini, yeni kurulan Yugoslavya'da toplumsal-siyasal düzenin yerleşmesine kadar sürdürdü. Meddah Medresesi'nden sadece Üsküplüler değil, bazı Rumeli şehirlerinden gelen ulema da mezun olmuştur.

1938 yılında Ata Efendi, Üsküp Ulema Meclisi Başkanlığına ikinci defa seçilince, Meddah Medresesi'nin başına Fettah Rauf Efendi geçer ve kapatılıncaya kadar Meddah Medresesi'nin başında bulunur. O, İslâm dini ve genel kültür alanındaki bilgisi; öğretmenlik ve öğreticilikteki becerisi, duygusallığından kaynaklanan romantik davranışları, doğduğu ülkeye bağlılığı ve dürüstlüğüyle eşine az rastlanır bir aydıındı.¹⁶

Abdulfettah Rauf (1910-1963)

Makedonya'nın başşehri Üsküp'te 1910 yılında doğdu.¹⁷ Asıl adı Abdulfettah Rauf'tur. Halk arasında daha çok Fettah Efendi adıyla tanınmış, bazı makaleleriyle şahsi evrakında ise *Fetah Ishak* veya *Fetah Ishakoviç* imzasını kullanmıştır.¹⁸

Makedonya Devlet Arşivinde 405/2 sayılı dosyanın üzerinde yazan isim "Isak Rauf Feta"dır. Bilindiği üzere Osmanlı'dan sonra Yugoslavya Krallığı döneminde

16 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatu-Eserleri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2023, 178-180.

17 Doğum Tarihi hakkında Muhammed Aruçi 1910 tarihini verirken, öğrencisi Bekir Sadak ise hocasının 1911 tarihinde doğduğunu belirtmiştir. Fahri Kaya ise eserinde Fettah Efendi'nin doğum tarihini Makedonya Devlet Arşivi'ndeki dosyasında 5 Şubat 1912 olarak kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Bkz: Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Burakanlar*, Üsküp, Divan Yayıncılık, 2008, 125. En son Doç. Dr. Zeki Gürel'in bulup eserinde yayınladığı "Abdulfettah Rauf Hocaefendi İle İlgili Mahkeme Tutanakları"nda da 5 Şubat 1912 tarihi kayıtlıdır. Bkz: Zeki Gürel, *Makedonya Türklerinden İz Burakanlar*, 333. Not: Yukarıda ayrıntılı olarak verdiğimiz, çeşitli eserlerde doğum tarihi hakkında verilen farklı yılların, Hicri ve Rumi tarihlerin miladiye çevrilmesindeki farklılıktan kaynaklandığını düşünüyoruz.(Y. Ağanoğlu)

18 Muhammed Aruçi, "Fettah Efendi (1910-1963)" *TDVİA*, 12/483-484.

ve gerekse 1945'den sonra da Müslüman unsurlarda görülen üç isimden ilki kendi ismi, ikincisi baba ismi, üçüncüsü de dede ismi olmaktadır. Sonraki nesillerde ise günümüze kadar, ilk kaydedilen bu üçüncü isim ailenin soyadı olarak devam etmiştir. Dolayısıyla dosyanın içindeki evraklarda ise şu isimlerle kaydedilmiştir: “Feta Rauf Hacı Isak”, “Feta Rauf”, “Isak Rauf Feta”. Burada geçen isimler günümüz Türk imlasıyla uyum sağlamamaktadır. Makedonların ismi duyduklarında Kril alfabesine geçirdikleri şeklindeki yazılış imlasıdır.¹⁹ Adı geçen dosyada bir evrak ise şu açıdan önem arz etmektedir. Evrakta Fettah Rauf Efendi'nin mürekkepli kalemle kendi imzası: “Fettah Rauf” olarak atılmıştır.

Fettah Rauf'un babası Rauf Efendi, ailenin geçimini Üsküp'te manufakturacılık yaparak sağlamaktadır. Annesi şehirde saygın bir ailenin kızı olan Refiye Hanım'dır. Annesinin babası Hacı Abdullah, Sincilis'teki at çiftliğinin de sahibidir. Fettah Rauf'un baba tarafının, Konya'dan gelip, önce Debre'ye sonra da Dubrovnik'e geçtiği ifade edilmektedir. Oradan da Sırnova'ya ve Üsküp'e gelip önce Karadağ Mahallesi'ne yerleştikleri bilinmektedir. Bundan sonra üç kardeş Kadri, Hafız Aziz ve Rauf, Üsküp'ün Gazi Baba mahallesi'ne üç ev yapıp yerleşti. Yücel Teşkilatı'nın başkanı Şuayb Aziz İsak, bu üç kardeşten Hafız Aziz'in oğludur ve dolayısıyla Fettah Rauf ile amca çocuğudur. Fettah Rauf'un ve Şuayb Aziz efendilerin dedesi Hacı İshak, ticaretle uğraşırken, Hac vazifesi için gittiği Mekke'de vefat etti. Fettah Rauf'un iki erkek, iki de kız kardeşi vardır. Sırasıyla Fettah, Pembe, Mehmed Ali, Mukaddes ve Atıf. Kardeşi Atıf, Üsküp'te marangozluk yapmaktaydı. Kısa bir süre önce vefat etti.

Müderri ve Şair Fettah Rauf, Hacı İshak sülalesindedir. Eşi Emine Yaya (d. 1922) ile olan evliliğinden ikisi kız olmak üzere üç çocuğu oldu. Oğlu Tarık Rıdvan (d. Üsküp 1942), kızı Refize (d. Üsküp 17 Mayıs 1945), kızı Mualla (d. Üsküp 1 Nisan 1954). Oğlu Tarık Rıdvan, babasının vefatından sonra, Türkiye'ye göç ederek İstanbul'da ticaretle uğraştı. Tarık Rıdvan Bey, İstanbul'da 2000 yılında vefat etti.²⁰

Abdülfettah Efendi'nin Babası Üsküp eşrafından Rauf Efendi, oğlunun iyi bir eğitim görüp memleketine, milletine yararlı işler yapması için elinden geleni yapmıştır. Özellikle, oğlunu kendi mesleği olan tüccarlığın dışında tutmaya çalışmıştır. Doğduğu zaman Osmanlı nüfus cüzdanına sahip bu insan hayatı boyunca

19 Not: Bu imla sorunu Makedonya, Sırbistan veya günümüzde Yunanistan'ın Batı Trakya'sındaki Türklerin isimlerinde de aynen görülmektedir. Yunanlılar da Sırlar gibi Türk ya da Müslüman isimlerini Yunanca yazarken Ahmet ismini Amet; İshak ismini İsak vb. imlasıyla yazabilmektedir. Bununla birlikte dil ve alfabe özellikleri sebebiyle Müslüman Arnavutlar da bizimle kullandıkları birçok isim ortak olsa da alfabelerindeki harfler yüzünden farklı bir şekilde yazmaktadır. Örnek: Taceddin=Taxhidin, Gonca=Gonxhe vb.

20 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı*, 25-26.

Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmek zorunda kalışının acısını yaşamıştır. Bunu şiirlerin birçoğunda görmek mümkündür.²¹

Fettah Rauf, ilköğrenimine Üsküp'te başlamıştır. 1929–1930 eğitim öğretim yılında Ata Medresesi veya daha yaygın ismiyle Meddah Medresesi'ne kaydettirilir. Dört yıllık iyi bir eğitimden sonra 15 Nisan 1934'de bu medreseden başarılı bir talebe olarak mezun olur. İcazet töreninde, mezunlar adına konuşmayı Abdülfettah Rauf yapmıştır. Bu icazet töreninde Meddah Medresesi'nin ilk kuşak mezunları arasında Abdülfettah Rauf ile birlikte Hafız Şaban Efendi, Hafız Necati Efendi, Hafız Sadullah Efendi, Mehmed Efendi ve Selim Efendi de vardır. Bu âlimler iki dünya savaşı arasında Makedonya Türklerinin son dönemde klâsik medrese eğitimi olarak yetişen nadir kişilerindedir.

Meddah Medresesi Müderrisi Ataulлах Efendi kendi eğitim hayatı ve icazet verdiği Abdülfettah Rauf ve diğer talebelerinden şöyle bahsediyor: “1910'da üstâd-ı mağfûr Hüseyin Necmeddin Efendi'den icazet aldım. Kable'l-icâze ve ba'de'l-icâze tederîs-i funûn ve ta'lîm-i ulûm ile iştigâl ettim. Tefsir ve hadise nevâkısmı istikmâl etmek maksadıyla 1911'de Mısır'a gittim. Üç sene kadar o sırada Şeyhül-Ezher ve üstâd-ı ekber Şeyh Selim el-Bişrî hazretlerinin tefsir derslerine mülâzemet eyledim. Bir taraftan da Revâkûl-etrâk'deki Türk talebesine usûl-i fıkıh tederîs eyledim. 1914'de vatan-ı aslîm olan Üsküp'e avdet ettim. 1922 tarihinde Üsküp'te Meddah Medresesi müderrisliğine tayin edildim.

1934'e kadar lâyenkat' funûn-ı şettâ-yi Arabiye ile beraber ulûm-ı âliye²² ve 'aliye-i Arabiye-i İslâmiyeyi²³ tederîs ile iştigâl ettim. Ve usûl-i kadîme-i İslâmiye üzerine ve an'ane-i mefhûre-i ilmiyeye göre ilk sınıf talebeme 1934'de icâzet verdim.”²⁴ Burada kastettiği ilk talebeleri Abdülfettah Efendi, Hâfız Şaban Efendi, Hâfız Sadullah Efendi, Hâfız Necati ve Selim Efendi, Mehmet Efendi idi.

Fettah Efendi, 1933-1938 yılları arasında Meddah Medresesi'nde kelam ve akaid müderrisliği görevinde bulunduğu gibi Üsküp'teki çeşitli camilerde de fahri vaizlik yaptı. Ramazan aylarında, hocası Atâ Efendi'nin doğum yeri olan Üsküp'ün Studeniçan köyünde vaaz ve irşad hizmetinde bulundu. 1938'de hocasının Üsküp Ulema Meclisi üyeliğine tayini üzerine Meddah Medresesi'nin baş müderrisliğine getirildi. Medrese kapatılıncaya kadar bu görevini sürdürdü ve burada birçok talebe yetiştirdi. 1944 yılında yapılan törende icâzet alan öğrencileri arasında Kemal Aruçi ve Türkiye'ye

21 H. Yıldırım Ağaoglu, Üsküp Kitabı, İstanbul: Fide Yayınları 2008, 148–150.

22 Ulûm-ı Âliye: Gramer, Sarf, Nahiv, Belâgat ve Mantık dersleri.

23 'Aliye-i Arabiye-i İslâmiye: Tefsir, Kıraat, Hadis, Marifetullah, Fıkıh, Kelâm, Ahlâk ilimleri.

24 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı*, 26-27.

giderek İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü ile Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde uzun yıllar hocalık yapan Bekir Sadak da vardı.

1945'te Yugoslavya'ya komünist iktidarı hâkim olunca şer'î mahkemeler, çeşitli dini müesseseler ve medreselerle birlikte Meddah Medresesi de kapatıldı. Fettah Efendi ve arkadaşları tutuklanıp mahkemelerde yargıldılar. Düzmece bir iddianame ile rejim aleyhtarı, devlet haini ve savaş dönemi zengini olduğu iddiasıyla yedi yıl ağır hapis ve cebri iş, üç yıl da siyaset yasağına mahkûm edildi. Cezaevinde iken taş kırmak üzere bir yıl Bosna-Hersek'teki Doboy (Doboj) kasabasına gönderildi. Cezaevinden çıktıktan sonra uzun süre devlet tarafından takip altına alındı, işsiz bırakıldı ve meşhur bir müderris olmasına rağmen müezzinlik yapmasına bile izin verilmedi. Hayatının son yıllarında Makedonya Arşivi'nde Makedonya'ya ait Osmanlı belgelerini tercüme etmek üzere uzman olarak görevlendirildi.²⁵

Makedonya Anayasa Mahkemesi Başkanlığı da yapmış olan Hukukçu Salih Murat, Fettah Rauf Efendi için 2021'de yapılan bir anma toplantısında şu sözleri söylemiştir: *Dönemin hukuk konjonktürüne bakıldığında, şair hak etmediği bir ceza almıştır. Fettah Rauf Efendi, büyük bir otoriteye sahip olduğundan dönemin rejimi o zamanki Türk-Müslüman unsurlarıyla bu şekilde hesaplaşmıştır. Bizim için onun direnişi, onun duruşu çok önemlidir. Savunduğu değerler bugün de bizim değerlerimizdir.*²⁶

Hapisten çıktıktan sonra değer verdiği özel talebelerini gayri resmi olarak gizlilik içinde yetiştirmeye devam etti. Son talebelerinde biri de Cavit Saraçoğlu'dur.²⁷ Kendisiyle 2013 yılında yapılan bir röportajda Cavit Efendi, hocası Fettah Rauf'tan aldığı dersleri ve onun talebesi olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır: *“Talebesi fakat medrese dışı talebesi, çünkü ben o dönemi çok fazla hatırlamıyorum çok küçüktüm, medreseyi kapattılar zannedersen. 1943'de medreseler dönemi bitti. Meddah Medresesi tamamen kaldırıldı. Bundan sonra malumunuz herkes evde tedrisatını*

25 Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi (1910-1963)” *TDVİA*, 12/483-484.

26 <https://www.haberler.com/guncel/haberler-uskuplu-vatan-sairi-abdulfettah-rauf-un-siirleri-14443737-haberi/> Erişim Tarihi: 14.8.2023.

27 Cavit Saraçoğlu: 9 Haziran 1935'te Üsküp'te doğdu. Üsküp'te, “İrfan”, “*Vuk Karaciç*” ve “*Te-feyyüz*” okullarında okudu. 1957-1963 yılları arasında Müderris Abdülfettah Rauf'tan eski medrese usulünde ders ve feyz aldı. Arapça, Makedonca, Arnavutça'yı çok iyi derece de bilmekteydi. Ayrıca Osmanlıca'yı çok iyi bildiğinden, tüm yazılarını ve şiirlerini bu eskimez yazı ile kaleme almaktaydı. Genç yaşlarından itibaren dini ve milli şiirler yazmaya başladı. 1988 yılında Türkiye'ye göç etti. Osmanlıca'yı çok iyi okuyup yazabildiğinden dolayı T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde aynı yıl girdiği imtihanı kazanmış, ancak göreve başlanarak serbest çalışmayı seçmişti. Bundan sonraki tüm emeğini hazırladığı Kur'anı Kerim meali üzerinde sürdürdü. Meali neşredilmiştir. Evinde bir müddet hasta yattıktan sonra İstanbul'da vefat etti. Cenazesi 2 Ağustos 2013 tarihinde, İstanbul Bayrampaşa'daki Üsküp Camii'nde kılındıktan sonra defnedildi. Ruhu Şad Olsun.

devam ettiriyor. Rahmetli hocam haftada iki defa eve gelirdi, orada ders yapardık. Ara sıra babamın dükkânında müşteri yokken ders yapardık. Mağaza vardı, böyle eski usul. Hamam gibi, onun içinde her şey vardı, masa, sandalye vardı. Oraya girerdik, çırakları dışarı bırakıp biz içerde devam ederdik. Biraz yorgunluk olurdu ama yine de ders yapardık, Allah'a şükür bu ölümüne kadar devam etti.”²⁸

Abdül Fettah Rauf, İstiklal Marşımızın büyük üstadı Mehmet Akif Ersoy'a duyduğu hayranlık yanında, şiir yapılarındaki dil ve üslup benzerliği yüzünden “*Balkanların Akif'i*” ya da Ertuğrul Karakuş'un güzel bir benzetmesi ile “Üsküp'ün Akif'i” olarak anılmıştır.²⁹ Balkanların köklü ve siyasi haritaların değiştiği Balkan Harbi, I. ve II. Dünya Savaşları döneminde, vatanından uzak düşmek ya da vatan kaybetmenin acısını bütün toplum yaşasa da en çok acı çekenler içinde Abdül Fettah Rauf'un da bulunduğu Üsküp'ün duyarlı ve eğitilmiş hocaları, âlimleri, münevverleri ve eşrafıdır. Fettah Efendi'nin şiirlerindeki vatan hasreti tek yönlü değildir. Bu hasret iki yönlüdür. İlki vatandan yani Türkiye'den uzakta olmanın verdiği ayrılık acısından kaynaklanan hasret duygusudur. İkincisi ise her ne kadar vatana yakın olsa da şairin kendi vatani olan Makedonya ve Üsküp'teki siyasi ve kültürel değişimden dolayı bulunduğu mekâna yabancılaşmasından kaynaklanan geçmişin şaşaalı günlerine duyduğu hasrettir.³⁰

Fettah Rauf Efendi, 24 Nisan 1963'te Üsküp'te vefat etti. Fettah Efendi hece ve aruz vezniyle şiirler yazmıştır. Eldeki şiirlerinden onun Osmanlı Türkçesi yanında Farsça ve Arapça'ya da vâkıf olduğu görülmektedir. İlk şiirleri Üsküp'te neşredilen *Sadâ-yı Millet* (1925) gazetesinde neşredilmiştir. Şiirlerinin muhtevasını daha çok dinî, vatanî ve içtimaî konular oluşturmaktadır. Hayatı boyunca Osmanlı aydını olmanın gururunu taşıyan ve bunu şiirlerine de aksettiren Fettah Efendi, saltanatın sona ermesine ve vatanında gurbet hayatı yaşamasına rağmen hiçbir zaman mağlûbiyet duygusuna kapılmamıştır. Şiirlerinin büyük bir kısmında, mâziye karışmış tarihî mefâhirle kaybolup giden Osmanlı medeniyetinin mirasına karşı duyduğu hasret ve üzüntüyü dile getirmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye başlatılan göçe karşı çıkmış, bu göçün dinî açıdan câiz olmadığını söylemiş ve bu görüşünü şiirleriyle de ifade etmiştir. Fettah Efendi'yi Balkanlar'da Osmanlı Türkçesi ile yazan ve aruz veznini kullanan son nesil şairlerinden biri olarak kabul etmek mümkündür.

28 Nedim Emin, “Üsküplü Cavit Bey İle Mülakat”, *Köprü dergisi*, 11/56 (Nisan-Mayıs-Haziran 2013) 31-35.

29 Ertuğrul Karakuş, *Üsküp'ün Akif'i Balkan Şairi Üsküplü Abdül Fettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2021, 101-106.

30 Ertuğrul Karakuş, *Üsküp'ün Akif'i*, 8.

Bazı gazetelerde makaleleri de çıkan Fettah Efendi'nin Mehmed Âkif'in ölümü üzerine kaleme aldığı bir yazısı ile mersiyesi Sofya'da neşredilen Medeniyet gazetesinde (6 Şubat 1937); yine aynı yazı ile ikinci bir mersiyesi ve “Tanrı”, “Allah'ım ile Birkaç Söz”, “Vasiyetim”, “Şanlı Peygamber Mesih” adlı şiirleri de Üsküp'te çıkan el-Hilâl dergisinde yayımlanmıştır. Fettah Efendi'nin Vančo Boškov ile birlikte kaleme aldığı iki önemli makalesi “Üsküp'teki Rifâî Tekkesi” ve “XVI. Yüzyıla Ait Bir Üsküp Vakıfnâmesi”, adlarını taşımaktadır. Ayrıca “Makedon halkının tarihine dair Türkçe belgeler” adı altında çıkan Makedonca neşriyat serisinde Metodija Sokolovski, Arif Starova, Vančo Boškov gibi müellifler arasında Fettah Efendi'nin adı Fetah Ishak olarak kaydedilmiştir.³¹

Fettah Rauf'un şiirleri yaklaşık 60 yıldır, önce komünist rejmin şairi yok sayması, demokratik ortamın olmaması, şiir defterlerine ulaşmadaki zorluk vb. nedenlerden ötürü yayımlanamamıştı. Bu büyük eksiklik, Üsküp'te kurulan *Fettah Efendi Eğitim ve Düşünce Derneği*'nin İDEFE yayınları arasında neşredilen dört şiir kitabı ile giderildi. Bu kitaplardan ilki olan “Yine Vatan İçin” 2021 Eylülünde; ikinci kitabı “Zulmetten Nura” 2022 Şubatında Üsküp'te basıldı. Aşka dair lirik şiirler manasına gelen üçüncü kitabı “Garami Parçalar” ve dördüncü kitabı “Vardar” ise yine 2022'de Üsküp'te Osmanlıca aslından transkribe edilerek yayınlandı ve kamuoyunun büyük ilgisine mazhar oldu.

Şuayb Aziz

İleride Makedonya Türklüğü'nün en önde gelen mücadele adamlarından ve Yücel Teşkilatı'nın başkanı olacak olan Şuayb Aziz aynı zamanda amcası oğlu Fettah Rauf gibi Meddah Medresesi'nden mezun olmuştur. Aziz İshak ve Şükriye Mehmed çiftinin oğlu olan Şuayb Aziz 1910 yılında Üsküp'te doğdu.³² Babasının, Üsküp Gazi İsa Bey Bedesteni'nde tuhafiyeye dükkânı vardı. Meddah Medresesi'ni bitirdikten sonra el-Ezher Üniversitesi'nde Fıkıh, Kelam, Tasavvuf ve Nasranî felsefesi vb. birçok dersleri tahsil etti.

Mısır'dan 11 Kasım 1937'de “Kardeşim Cezmi” hitabıyla bir gence gönderdiği bir kartpostaldaki nasihat ve tavsiyelerine bakıldığında onun yüksek ahlakını, vatan aşkı ve idealist ruhunu görmek mümkündür: “Şerefli, terbiyeli yüksek bir

31 Muhammed Aruçi, “Fettah Efendi (1910-1963)” *TDVİA*, 12/483-484.

32 Not: Yücel mensuplarının ana baba isimleri doğum tarihleri gibi çok önemli bilgileri içeren ve Makedonya Cumhuriyeti Savcılığı Güvenlik Başkanlığı tarafından hazırlanan “Yücel Teşkilatı I. Grup Mahkeme İddianamesi”nin aslından aktaran: Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 406.

adam olmayı daima gözün önünde bulundur. Çünkü bu hayattan maksat, şerefli vatanın yüksek ve namuskâr bir adamı olmaktır”.³³

Endonezyalı bir talebeden sonra ikinci olarak üniversiteyi bitirdi. Üsküp'e dönüşünden kısa bir müddet sonra Türkiye'ye giderek, Ankara Üniversitesi rektörü ve idarecileri ile görüşerek, Profesör ünvanı ile tayinini yaptırdı. Ailesini almak ve tamamen Türkiye'ye yerleşmek için Üsküp'e dönüp pasaport ve vize muamelelerine başladığı sırada II. Dünya Savaşı ve peşinen Alman işgali başladığından, hudutlar kapandı. Bu sebepten bir daha Türkiye'ye dönemedi. Üsküp'te kayınpe-deri ile birlikte çiftçilik yaparak hayatını sürdürdü.³⁴

Üsküp'te kurulan Yardım Derneği'nin bilinen son başkanı Şerafettin Ferit, Adem Baba Tekkesi Şeyhi Ferit Efendi'nin oğlu olarak 1921 senesinde Üsküp'te doğdu. Ailesinden aldığı dini eğitimin yanında, Üsküp'teki Sırp-Fransız Koleji'ni bitirdi. Yardım Derneği'nin başkanlığını üstlenen Şerafettin Ferit'in, zamanın en âlim Türk gençlerinden olan Şuayb Aziz'e gönderdiği 17 Şubat 1940 tarihli konferans davet mektubu, Yardım Derneği'ndeki gençlerle Şuayb Aziz'in buluşmasını ve ileride Yücel Teşkilatı'nın kurulmasını sağlayan ilk nüvenin teşekkülünü sağlayacaktı. Aslı Osmanlıca olan bu mektupta şunlar yazmaktadır:

“Muhterem Şuayb Efendi'ye

Yardım Cemiyeti namı altında teşekkül eden kıymetli birliği, cemiyetimizin nizam-ı tammesince [tam bir düzenince] cemiyete mensup olan gençliği asr ü ihtiyacı [olan] sahalarda irşad etmek [yol göstermek] hususundaki lüzum ve ihtiyacı göz önünde tutan cemiyetimizin Heyeti İdaresinin beşinci içti-maında 'İslam Kültürü ve Bugünkü İslam' mevzulu bir konferans verilmesi kararlaştırılmıştır. Cemiyetimiz namına, adı geçen konferansın zat-ı aliniz tarafından lütfen verilmesini rica eder, ricamızın isafı [kabulü] halinde kon-ferans gününün verilecek mevkii, bizzat veyahut bizimle anlaşarak tayin ile bu hususda cemiyetimizi haberdar etmek ricasıyla sonsuz saygıları sunarım.

17 Şubat 1940 Yardım Reisi

İmza: Şerafettin Ferit”³⁵

33 Bu kartpostal, Yücel Teşkilatı Genel Sekreteri Şerafettin Yücelden'in hususi evrakında bulunmaktadır. Bize bu dokümanı Eren Atala Eriş getirmiştir. Osmanlıcasını okuduktan sonra benim için en önemli satırlarımı bu vesileyle paylaşmış oldum. Eren Atala Eriş'e teşekkür ederim.

34 Eren Atala Eriş, *Yugoslavya'da Türk Direnişi –Yücelci Mehmet Arıdıncı'nın Hatıratı-*, İstanbul: Mavi Gök Yayınları, 2023, 173.

35 Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 58-60

Yapılan muhtelif toplantılardan ve yaşanan gelişmelerden sonra 1944 yılında Türklerin yeni kurulan devlette temsil edilmesi, demokratik hak ve hürriyetlerini temin için kurdukları teşkilata “*Yücel*” ismini Şuayb Aziz verdi. Teşkilatın en yaşlısı ve Mahkeme savcısının da söylediği gibi tüm Yugoslavya Türklerinin en bilgilisiydi. Kahire’de el-Ezher Üniversitesi’ni bitirdikten sonra Üsküp’e dönen bu dava adamı, şartları elverişli bulmadığı için mütegalibenin bütün ısrarlarına rağmen hiçbir memuriyet kabul etmeyerek, kendi çiftliğinde toprakla uğraşmayı uygun buldu. Memlekette komünizm tehlikesi belirmeğe başladığı sıralarda, Türkleri bu salgın hastalıktan korumak için bu Türk teşkilatına girdi. Teşkilatın tabii ve gerçek başkanıydı. Türklerin haklarını korumak ve danışmak için T.C. Üsküp Konsolosluğu ve Belgrad Büyükelçiliği ile teması kurdu ve teşkilat tüzüğüne önsözünü o kaleme aldı.³⁶

II. Dünya Savaşı’nın o karanlık yıllarında Yücelciler de toplantılarını son derece gizli yapmak zorundaydı. Bu sebeple her endişeli kadının vereceği tepki gibi eşi Nigar Hanım da, Şuayb Aziz’i şu sözlerle eleştirmişti: “*Her gittiğinde bağırıp çağırıyordum, gitme, başını belaya sokuyorsun, çocuklarını düşün biraz.*” Şuayb Aziz ise yine yüksek bir karakter, Türk toplumu için kendini feda etmekten çekinmeyen bir kahramana yakışır bir cevap vermişti: *Bu halkımın meselesi, toplumun meselesi. Kendimizi ezdirelim mi? Haklarımız var.*³⁷

Yücelciler’den Nazmi Ömer, Ali Abdurrahman, Şerafettin Ferit, Refik Şerif ile birçok kişinin vazife alıp, Yugoslavya’da Türkçe olarak çıkarılan Birlik gazetesinin ilk sayısı 23 Aralık 1944’te yayınlanmıştı.³⁸ Yine 26 Aralık 1944’de Makedonya’daki ilk Türk okullarından olup Yücelci öğretmenlerin görev aldıkları Tefeyyüz Okulu açılır. O günlerde Yahya Paşa Camisi’nin bitişiğindeki iki katlı eski bir binada olan Tefeyyüz okulu eğitime başlarken, 1924’de Kral Aleksandar Medresesi’ne karşı Ataullah Hoca tarafından kurulan ve Şuayb Aziz Efendi’nin amcasının oğlu Fettah Rauf’un 1938’den beri baş müderrisliğini yaptığı ve Osmanlı geleneksel eğitim sistemini sürdüren Meddah Medresesi ise kapatılmıştı.³⁹ Böylece Yugoslavya Krallığı hatta Bulgaristan ve Yunanistan’da, eski yazı ve eski usulle eğitim yapan Türk okullarında 1930’lu yılların sonuna kadar devam edilen İslam temelli Osmanlı kültür ve zihniyet yapısını yaşatan sistem sona erdiriliyordu.⁴⁰

36 H. Yıldırım Ağanoğlu, *II. Dünya Savaşı’nda Yugoslavya’da Bir Direniş Mücadelesi Yücel Teşkilatı*, İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2012, 11.

37 Şuayb Aziz’in oğlu Ertan Yücel ile mülakat 6 Şubat 2021, İstanbul.

38 Refik Özer, “Üsküp’te Çıkarılan Birlik Gazetesi”, *Vardar Dergisi- Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Haber Bülteni*, İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, sy. 1 (Mart 1994) 11.

39 Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Burakanlar*, Üsküp: Divan Yayıncılık, 2008, 127.

40 Tanıl Bora, “Türk Millî Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu”, *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar ed. Kemali Saybaşılı- Gencer Özcan*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997, 197.

Böylece, Şuayb Aziz Efendi, Ataullah Hoca'nın Meddah Medresesi'nden mezun olmasına rağmen, amcasının oğlu Fettah Rauf Efendi'nin aksine, Ataullah Hoca'nın Y.R.Z. grubuna katılmayı reddetmiştir. Bu sebeple, Türkiye'de yapılan Atatürk inkılaplarının hemen hepsini Yugoslavya Türkleri için bir Türklük teşkilatı olan Yücelciler, yapmış ve yapacaktı.⁴¹

Yücel Teşkilatı

Yücel Teşkilatı'nın kurulmasını anlayabilmek için zamanın konjonktürüne kısaca da olsa değinmek gerekir. Eğer bu durum anlaşılmaz ise bu Türk aydınlarının çaba ve gayretleri de tam olarak anlaşılabilir. II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın müttefiki olduğundan Bulgaristan devleti, Balkan Harbi'nde hakkı olan birçok toprağın kendisinden alınması ve Büyük Bulgaristan ideali doğrultusunda Makedonya'nın neredeyse tamamını⁴² işgal etti. Üsküp'ü önce Almanlar işgal etse de, kısa bir süre sonra bölge Bulgarlara bırakıldı. Bulgarlar ise Türklere ve diğer Müslümanlara karşı genelde menfi bir tutum takınıyordu.

II. Dünya Savaşı'nın o karanlık ve yarınların ne olacağı'nın bilinmediği 1941 yılında, Türklerin milli varlıklarını, manevi değerlerini, örf adet ve geleneklerini korumak ve Türkçe'yi yaşatmak üzere teşkilatın çekirdeği kuruldu. Teşkilatın kurulmasındaki en önemli sebeplerden bir tanesi de Vardar Makedonyası'nın, Almanya'nın müttefiklerinden olan Bulgaristan'a bırakılmasıydı. Bulgarlar idareyi ele geçirdikleri her dönemde Türklere karşı olan aşırı düşmanlıklarıyla tanınmıştır. Bulgarların, Makedonya'da Türklere yaptıkları baskıya karşı teşkilatın, Türk unsurunun sinesinde ve gerçekler içinde doğan bir tepki(reaksiyon) hareketi olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.

Bu noktada bir hatıra, konuya güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bulgar işgalinde Üsküp'te ekmek, kömür vs. ihtiyaç maddeleri hep kuponla dağıtılmaktaydı. Bulgar subayı sıraya girmiş bir Türk'e, Çingene aradan çekil diye bağırıp aşağılamıştı. Bunun üzerine, *Beyefendi ben Çingene değil bu topraklarda 400 yıldır yaşayan bir Türk evladım* cevabı üzerine Bulgar subayı, *Daha kötü ya! Siz onlardan daha aşağılıksınız* diye cevap vermişti.⁴³

Bu işgal yıllarını yaşamış Strugalı bir Türk olan Muammer Raşit, Bulgar dönemini şu sözlerle nitelemiştir: *"En çok Bulgarlar ziyan yapmıştır. Böyle bir kıyas*

41 Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 167.

42 Not: Struga, Debre, Kalkandelen civarı hariçtir. Bu şehirleri Almanya'nın diğer müttefiki İtalya işgal etmiştir.

43 H. Yıldırım Ağanoğlu, *II. Dünya Savaşı'nda*, 21

edeyim. Struga'da cennet demek ki o zaman için. Ama Bulgarlar tutardı Ohri'de, sanki idi cehennem.”⁴⁴

Rade Gogov, *Halk Kurtuluş Savaşı'nda Türkler* adlı eserinde, Bulgar işgalini şu sözlerle aktarmaktadır: Makedonya'daki Türk ahali sürekli olarak Bulgar kuvvetlerinin baskılarına maruz kalmıştır. Bulgar polis ve memurları, Türklerin çoğunlukta yaşadıkları köylere baskınlar düzenleyerek, evlerindeki paralara el koyduğu, arama yapıp, ev sahiplerini hırsızlık vs. suçlayıp sürgün etmek gibi cezalara başvuruyordu.⁴⁵ Yani Türkler kimi zaman hayatlarını kaybediyor, kimi zamanda canından bezdiriliyordu.

Ömrünü doğduğu büyüdüğü memleketi Yugoslavya ve Makedonya'da devletine hizmetle geçirmiş devlet adamı, şair-yazar ve gazeteci Fahri Kaya,⁴⁶ Makedonya'daki Türk-İslâm varlığının eğitim ve kültür hayatına Yücelcilerin katkısını ve terörist olarak suçlanmalarındaki hukuksuzluktan şöyle bahsetmektedir:

“Yücelciler bir terörist örgüt değildi. Rumeli ve özel olarak Makedonya Türkleri, tarihte hiçbir zaman yıldırma, tehditçi ve terörist olarak görülmedi. Amaçlarında ve davalarında haklı olduklarını göstermek için terörü hiçbir zaman araç olarak kullanmadı. İki üç kişinin yabancı bir devletin (ana ülkenin) temsilcisiyle görüşmesi, ya da buradaki Türk halkının durumu ve geleceği hakkında fikir alışverişinde bulunması yüzünden görüşmeden habersiz olan 63 kişinin casus (ispiyon) olarak yargılanmaları da, akla sığar gibi değil.

Yargılananların büyük bir kısmını çok iyi tanıdığım için, bunların terörist ve casus olduğuna hiçbir zaman inanmadığımı gönül rahatlığıyla söyleyebilirim. Onlar zemin ve zamanın kurbanı oldu.

Evet, Yücelciler terörist ve casus değil, millî kimlikleri çok güçlü, Atatürkçü aydınlardı. Baş amaçları, yeni devlette yaratılan yeni imkânlardan tamamen yararlanarak Yugoslavya Türklerinin eğitim, kültür, sosyal ve ekonomi bakımından gelişmelerinde yol açmak, bunları toplumdaki öteki milletlerle birlikte eşit bir duruma getirmektir. Aralarında önemli bir kısmı öğrenim görmüş, bilinçli kişilerdi. Üsküp'te asil ailelerin çocuklarıydı. Ev eğitimleri düzenli, gelenek ve törelere son derece saygılıydılar. Evlerinde diğerleri arasında hem Atatürk'ün Nutuk'u, hem de Mehmed Âkif'in Safahat'ı bulunurdu.”⁴⁷

44 H. Yıldırım Ağanoglu, *Balkanlar'da Yetim Türkler*, İstanbul: Kızılay Kültür-Sanat Yayınları, 2023, 108.

45 Gogov'dan aktaran: Ercan Türksöylü, a.g.e, s. 40.

46 Fahri Kaya: Doğumu 15 Haziran 1930 Kumanova - Vefatı 23 Mart 2020 İstanbul.

47 Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı*, 6-7

Yücelciler meselesi, yıllarca üstü örtülü bir endişenin gölgesinde kalmıştır. Hapisten çıktıktan sonra Türkiye'ye göç eden Yücelciler, önceleri arkadaşları tarafından kendi evlerinde tertip edilen mevlitlerde anılmıştır. Evlere sığmamaya başlanınca, teşkilatın Genel Sekreterliğini yapan Şerafettin Ferit (*yaşayan en kıdemli Yücelci olması hasebiyle*) öncülüğünde diğer Yücelcilerin de katkılarıyla düğün salonlarında Pazar sabahları tertip edilen mevlitlerde anılmaya devam edilmiştir. Burada yapılan kısa konuşmalarda gelen insanları bilinçlendirme ve Yücelcileri kamuoyuna tanıtmaya maksadı olduğu dikkat çekmektedir. Yücel Şehitlerinin Şehadetinin 28. Yıldönümünde İstanbul Aksaray'daki Gül Salonu'nda yapılan anma programı bir takım kıpırdanmalara vesile olmuştur. İstanbul'da Şerafettin Ferit Yücelden'in 1976 yılındaki mevlitte yaptığı konuşmada söyledikleri Yücelcilerin şanlı davasının özetiştir:

“Yücel için Türk Milliyetçisi yalnız Türkçe yazan, Türkçe konuşan değildir. Elbette Türkçe konuşmak, Türkçe yazmak kadar, Türkçe düşünmek de önemlidir. Ama bir Türk milliyetçisi için daha önemli olabilecek, Türk gibi düşünmek ve her olay karşısında bir Türk gibi davranabilmektir. Bu anlamda değil midir ki; Yahya Kemal, ‘Kökü mazide olan atiyim’ diyor. Yine mütemmim anlamda değil midir ki; Atatürk Türk milliyetçisinin şu tarafını veriyor ‘Ne mutlu Türküm diyene’. Şimdi, bütün mesele, Türk’ün mazisiyle mücehhez olarak ‘Türküm!’ diyebilmesi ve Türk’ün atisine doğru seri adımlarla ilerlemesidir.”⁴⁸

Yücel Teşkilatı'nı kuran Türk gençleri, Makedonya'da Türkçe'nin var olması için ellerinden gelen tüm çabayı göstermişti. Buna dair vereceğimiz ilk örnek Üsküp Türk Radyosu'nun ilk faaliyetlerinde Yücelci gençlerin sunduğu katkılardır. Üsküp Radyosu Türkçe programı 28 Aralık 1944 tarihinde yayın hayatına başlamıştı. Yayını hazırlayan kadroda ise Yücelcilerden Hüsamettin Vardar ve Şerafettin Yücel de vardı. Üsküp Radyosu, 1946 yılında genişlettiği programları kapsamında kültür, edebiyat köşesi, kültür sanat derneklerinin faaliyet ve icraatlarına yer vermeye başlamıştır. 1950'li yıllara kadar radyo programlarında Türkçe müzik yayınları canlı olarak sunulmuştur. 1945–1960 arasında haftada iki kez olmak üzere on beşer dakikalık Türkçe redaksiyon programları da yayınlanmıştır.⁴⁹

Şerafettin Ferit ve Yücelci arkadaşları, Türkçe'nin yaşaması için öncelikle Türk öğretmenlerinin yetiştirilmesi gerektiğinin farkına varmışlar ve bu konuda Üsküp'te 30 Ekim 1946 tarihinde Öğretmen Pedagoji Kursu'nu açıp eğitim vermeye başlamıştı. Şerafettin Ferit'in Birlik Gazetesi'nde pedagoji kursundan ve

48 Fahri Kaya, “Kültür ve Eğitim tarihimizde Yücelciler”, *Köprü Dergisi*, Üsküp, 11 (Mart 2006) 7.

49 Sezgin Lutviyi, *1912-1990 Yılları Arasında Makedonya Türkleri: Eğitim, Kültür Ve Toplum Hayatı*, Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2019, 261-262.

faaliyetlerinden bahsettiği “*Türk Öğretmenleri Halk Arasında*” adlı bir haberi de yayınlanmıştır. Kursta haftada iki gün 5'er diğer günlerde ise 7'şer saat olmak üzere Türkçe, Makedonca, Tarih, Coğrafya, Yugoslavya Halk Cumhuriyeti Anayasası, Matematik, Fizik vb. dersler işlenmiştir.⁵⁰

Üsküp Ulema Meclisi Kurultayı

Meddah Medresesi kapatıldıktan sonra eski Baş Müderrisi Fettah Rauf Efendi ve Üsküp Uleması'ndan yakın arkadaşları, II. Dünya Savaşı ile birlikte faaliyetlerine son verilip, yetkileri Sofya ve Tiran müftülüklerine devredilen, Üsküp Ulema Meclisi'ni tekrar açmaya karar verirler. Bu maksatlarını gerçekleştirmek için 18 Mayıs 1945 tarihinde bir toplantı tertip ederler. Bu toplantıda büyük bir kurul-tayın düzenlenmesi kararı alınınca, Fettah Rauf Efendi kurultayı hazırlayacak heyete seçilir.⁵¹

Kurultay, Birlik gazetesinin 7 Temmuz 1945 tarihli nüshasında “*Makedonya Türklerinin ve Arnavutların İlk Kongresi*” manşetiyle haber yapılır.⁵² Kurultayın ikinci günü, Resne Türklerinden Avukat Nurettin Davud'un, 1936 tarihli İslam Birliği Yasası'nın değiştirilmesi teklifi üzerine tartışmalar yoğunlaşır. Nurettin Davut'un bu teklifine, Fettah Rauf Efendi ve gelenekçi delegelerin birçoğu karşı çıkar. Ancak Kurultayda yeni durum ve koşullara göre yeni bir yasa hazırlanması kararı alınır ve bunun icrası için 31 kişilik bir geçici meclis görevlendirilir.

Geçici mecliste Şerafettin Ferit tarafından tutulan toplantı tutanaklarına göre, Hafız Mahmut başkan seçilir. Bununla birlikte, Hafız Aziz, Yugoslavya Krallığı'nda milletvekilliği yapan Hasan Şükrü, Ohrili Abdülkerim Said, Fettah Rauf Efendi, Krallık döneminde Ulema Meclisi'nde görev alan Hafız Bedri Hamid, Müderris Mahmut Sadık, eski Cemiyet Partisi'nden Emin Yaşar, Hoca Sait İdris Efendi (*Osmanlı Mebusan Meclisi eski milletvekili*), Zeynel İbrahim Stayimiri gibi şahıslar yer almaktaydı. Fakat bunların yanı sıra Necati Agoli, Şükrü Ramo, Esat Doko, Nurettin Davut, Kemal Seyfullah gibi Yugoslav Komünist Partisi'nin önde gelen isimleri de bu geçici meclisin üyeleri olmaları dikkat çekicidir. Krallık dönemindeki Ulema Meclisi üyelerinden sadece Ataullah Kurtiş Efendi bu yeni oluşumda yer almaz. Çünkü yeni rejim için “tehlikeli bir kişi” olarak görülmektedir.⁵³

En yakın arkadaşı Şerafettin Ferit yıllar sonra kaleme aldığı bir makalesinde

50 Sezgin Lutviyi, *1912-1990 Yılları Arasında Makedonya Türkleri*, 145.

51 Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 183.

52 Bkz. Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, kitabının 114. Dipnotu, 127.

53 Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, 28-129.

Şuayb Aziz'i "*dönemin en bilgili ve entelektüel kişisi*" olarak tanımlar.⁵⁴ Dini bilgisi olsun olmasın, Makedonya'nın bütün ileri gelenleri bu toplantıya katılırken, Şuayb Aziz Efendi, bu kurultayda yer almaz. Bunun sebebi yeni yönetimi kuranların ideolojik tutumları ve baskıcı polis devleti uygulamaları yüzündendir. Bu sebeple, hem İslam Birliği'nin etkinliği müşahede edilmekte, hem de "*tutucu*" olarak görülen Atallah Kurtiş Hoca gibi saygın ve otorite sahibi din adamlarının saf dışı kalmaları için çaba harcanmaktaydı. Şuayb Aziz Efendi, her ne kadar ilerici olsa da, faaliyetlerine son verilen Meddah Medresesi'nin kurucusu Atallah Hoca'nın öğrencisi olması yüzünden bu toplantıdan dışlanmıştı. Meddah mezunlarından sadece bir kişi yani Fettah Rauf Efendi geçici meclise seçilmişti. O sıralarda, Hakim Nazmi Ömer ile birlikte Yücel Teşkilatı'nın tüzüğünü hazırlayan Şuayb Aziz Efendi, her ne kadar bu kurultaya katılmasa da Üsküp Adem Baba Tekkesi Şeyhi Ferit Efendi'nin oğlu olan Yücelci Şerafettin Ferit geçici mecliste yer almıştı.⁵⁵

Yücel Teşkilatı tüzüğünün kabul edildiği günlerde, İslam Dini Birliği Kanunu'nda değişiklik yapılması için oluşturulan geçici Üsküp Ulema Meclisi ilk toplantısını 3 Temmuz günü yapmıştır. Yeğeni Eren Atala Eriş'in yıllar sonra Şerafettin Ferit'in evrakları arasında bulduğu bir defterde, işte bu toplantı notlarına ulaşılmıştır. Hafız Aziz toplantıların reisliğini, Şerafettin Ferit ise sekreterliğini yapmıştır. Şerafettin Ferit, toplantının nerede, ne zaman başladığını, kimlerin katıldığını, neler konuşulduğunu ve alınan kararları satır satır yazdığından; toplantıdan dışlanan Şuayb Aziz Efendi'nin ve Yücel Teşkilatı mensuplarının toplantı muhtevsından haberi olabilmıştır. 3 Temmuz tarihli ilk toplantıda başkan, sekreter ve başkan yardımcılarının belirlenmiştir.

9 Temmuz'da yapılan ikinci toplantıda İslam Birliği Kanunu'nda yapılması teklif edilen değişiklikler görüşülmüştür. Burada söz alan Fettah Rauf Efendi ise "*Vakıfları idare edecek bir evkaf heyetinin, ruhaniyetle uğraşacak bir dini heyetin, bir de evkafın mali kısmını kontrol edecek bir teftiş heyetinin seçilmesi*" fikrini öne sürerken, Nurettin Davut ve Hafız Aziz bu düşünceye katılır. Toplantıda özetle Fettah Rauf Efendi'nin fikirleri kabul edilip üçüncü toplantıda seçimlerin yapılması kararı çıkmıştır. 14 Temmuz günü yapılan üçüncü toplantıda, Komünist Parti üyesi Necati Agoli bu karara karşı çıkar. Tekrardan başlayan tartışmalarda Fettah Rauf, "*teşkilat-ı diniyyede program çizme ve İslam kültürünü yayma hakkının sadece ulemaya ait olması gerektiğini*" savunurken, Partiden Esat Doko, Ulema Meclisi'nin

54 Şerafettin Yücelden, "Yücel", *Türk Dünyası Dergisi*, sy. 12, İstanbul: Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Yayınları, 1969, 7.

55 Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 191.

sadece ulemeden teşekkül etmesine muhalefet etmiştir. Hafız Kamil ise ASNOM prensiplerini öne sürerek “hiçbir şeyin gizli olmadığını görmeleri için dini teşkilatlara -ulemadan olmayan- sivillerin de girmesini” savunmuştur. Böylece Hasan Şükrü'nün teklifiyle Şaban Yaşar, Fettah Rauf, Esat Doko, Şükrü Ramo ve Zeynel Stayimiri'den oluşan bir alt komisyon kurulmuş ve alınacak karar bir sonraki toplantıya bırakılmıştır.

Geçici Üsküp Ulema Meclisi, son toplantısını 21 Temmuz 1945'de gerçekleştirmiştir. Komisyon tarafından hazırlanan kanuna göre 7 kişilik Ulema Meclisi, 7 kişilik Evkaf Meclisi, 5 kişilik kontrol ve 6 kişilik disiplin ile muhakeme heyetlerinin seçimleri yapılmıştır. Böylece, Fettah Rauf Efendi *Makedonya İslam Birliği Başkanı* olarak seçilirken, Geçici Meclis içindeki bilinen tek Yücelci olan Şerafetin Ferit Süleyman disiplin ve muhakeme heyetine seçilmiştir.⁵⁶

Yugoslavya Rejiminin Çarşaf ve Feraceyi Yasaklaması Karşısında İki Dava Adamının Mücadelesi

Makedonya Türk Toplumunda toplumsal dirençle sürdürülen Tesettüre karşı yürütülen Komünist Parti propagandaları Mayıs 1947'den itibaren dozunu arttırmıştı. O zamanlar onbeş günde bir yayınlanan Rejimin yayın organı Birlik gazetesinin 1 ve 15 Mayıs 1947 tarihli nüshalarında “*Kurulma işlerine daha faal iştirakimizi gerileten feracedir,*” “*Türk ve Şiptar kadınları feraceyi atmak için kanun arıyor,*” “*Müslüman dini ferace atmayı yasak etmiyor*”⁵⁷ ve “*Ferace taşımanın dinle hiçbir ilgisi yoktur*”⁵⁸ başlıklarıyla Türk ve Müslüman toplumunu fikrini değiştirmeye gayreti içeren propagandist haber ve yorumlar neşredilmiştir.

Bu günlerde, Üsküp İslam Birliği içinde kendilerini “*Liberal Hocalar*” olarak görenler, Fettah Rauf'u tehlike addediklerinden, Birlik gazetesindeki bu yönlendirici haberlere destek vermiştir. Meddah Medresesi mezunu Makedonya İslam Birliği Başkanı Fettah Rauf Efendi ise bu propagandayı desteklemediğinden kendisi ve arkadaşları için zor günler başlamıştır.

Makedonya'da tesettürü yasaklayacak kanunu çıkarabilmek için, “*feracenin İslam'da yerinin olmadığına dair*” fetvaya ihtiyacı olan Komünist Parti, bu konuyla ilgili belgeyi imzalamaması üzerine düzmece suçlamalarla Fettah Rauf Efendi ve arkadaşlarını 1947 yılının yaz aylarında tutuklamıştır. Tutuklular 5-6 Eylül 1947'de Üsküp Vilayeti Halk Mahkemesi tarafından “İstila devresinde Makedon

56 Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 194-196.

57 *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 1 Mayıs 1947 Perşembe, sy. 36, 2.

58 *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 15 Mayıs 1947 Perşembe, sy. 37, 2.

milleti ve bilhassa Şiptar ve Türk azınlıkları üzerine, istilacılar tarafından işken-
ce, imha ve tüketme politikası yürütülürken, suçlular bu politikanın maddi ve
manevi yardımında bulunmakla *Halk Kurtuluş Savaşı'na darbe vuruyor. Bunlar millet
murtatı Sül Otlâ ile bağlanıyor*" suçlamalarıyla yargılanmıştır. Mahkeme netice-
sinde Fettah Rauf Efendi 7, yakın arkadaşları Riya Celadin 1, Menduh Kayim 3,
Müderriş Mehmet Sadık 4, Cemal Emin 6 ve Hamdi İbrahim 6 yıl hapse mahkûm
edilmiştir.⁵⁹

Fettah Efendi, kendisinin 7 yıl hapse atılmasını, 7 ay hapis yatan Necip Fazıl Kı-
sakürek'e ithafen yazdığı şiirinde şu mısralarda mukayese etmiştir:

NECİP FAZIL KISAKÜREK'E!

Yedi ay mahpese düştün ve mukadder mazlum

Ağladın kasr-ı siyâhında a şâir!.. Mahkûm

Yedi yıl Yusuf-ı Kenan gibi kaldım orada

Yedi ayla yedi yıl farkına bir bak arada

Ben de Yusuf gibi bi-cürm ü kabahatdım âh

Beni de mahbese atmış idi a'da-i Allah

Tek suçum varsa benim din ile iman idi

Yine sermaye-i sabrım O'na itminân idi

Galiba Hak yolunun ilk konağı zindanmış

Çürüyen kasr-ı siyâhında bütün merdarmış

Orta insan arama saha-i zindânda heman

Ya erazil, ya beter ordu veya hak-gû sec'ân⁶⁰

Yugoslavya Türkleri arasında İslamiyet'e bağlılık çok güçlü olduğu ve toplumu etkileyecek din adamları ile ulemanın saygınlığı ve otoritesi devam ettiğinden Komünist Parti bu sefer modernleşme yanlısı Türk milliyetçilerinin yani

⁵⁹ Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, 129-130.

⁶⁰ Zeki Gürel, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı*, 29.

Yücelcilerin desteğini almayı denemişti. Bu yüzden, Üsküp'teki Komünist Partisi'nin hazırlamış olduğu bir toplantıya Yücel Teşkilatı Başkanı Şuayb Aziz, Osmanlı Mebusan Meclisi Milletvekili Hacı Sait İdris Efendi ve Yücel Teşkilatı üyelerinden Fazlı Vehbi Şükrü, Ali Abdurrahman Ali ve Mehmet Şerif Dalip davet edilmiştir. Toplantıda konuşmaya başlayan Komünist Parti yetkililerinin sözlerini, Yücelcilere dair elimizdeki en önemli kaynaklardan Mehmet Şerif Dalip hatıratında şöyle aktarmaktadır: “[Bizlere] biraz sitemde bulundular. Neden birlikte hareket etmiyormuşuz, kendilerinden adeta kaçıyormuşuz, nedenmiş, anlamıyorlarmış. Başkaları kendileri ile çalışmayı şeref addettikleri halde ve teklifler hep karşıdakilerden geldiği halde, illaki bizlerle çalışmak isterlermiş.

Laf döndü dolaştı, Yugoslavya'da yapılmak istenen devrimlere ve kıyafet meselesine dayandı. Her şeyden önce kıyafet meselesinin halledilmesi gerekiyordu planları icabı. Bu devrim de örnek olmak şerefine bizlere verilmesi düşünülmüş. Bu fırsatı Türk ve Müslüman kadınlarına tanıdıklarını yarı emir şeklinde söylediler. “Feraceleri ve çarşafı ile dolaşan kadınları görmek utandırıyor bizleri. Cemaat reisleri olarak önce kendi kadınlarınızdan başlarsınız, diğerleri de uyar sözleri toplantıda ifade edilip, yapılmak istenen kıyafet reformunu Yücelcilerin desteklemesi talep edilmiştir.”⁶¹

Yücel Teşkilatı'nın mahkemesinden ceza almış tek kadın üyesi olan Didar Ali Hanım'ın kıyafet reformu girişimlerinden önceki zamanlarda da başörtüsü kullanmadığı Birlik gazetesindeki yazılardan anlaşılmaktadır.⁶² Ayrıca Yücelcilerin modernleşme yanlısı bir grup olduğundan Türk kadınının toplumsal hayata katılımını desteklediği bilinmektedir. Buna rağmen Yücel Teşkilatı, komünistlerin istediği bu kıyafet reformuna sıcak bakmaz. Didar Ali Hanım'ın Birlik gazetesinin ilk sayısında “*Ev ve Salon Kadını*” başlıklı yazısına bile tahammül edemeyen Komünist Partisi'nin “*”aile kavramını savunan bir burjuva yazısı”*” olarak değerlendiren eleştirmesini, Yücelciler partinin bu noktadaki samimiyetsizliğinin ispatı olarak görür.

Bu konuda Komünist Parti tarafından tertip edilen toplantıya Yücelciler davet edilerek, kıyafet devriminde örnek olmak şerefine Yücelcilere verilmesinin düşünüldüğü yarı emir şeklinde ifade edilmiştir. Komünist parti önderleri: “*Türkiye’de bakın nasıl halledildi. Oradaki kadınlarınız kim bilir nasıl da rahat yaşıyorlar. Mustafa Kemal’in cesareti de mi yok sizlerde? Çarşaf ve ferace göze hoş görünmüyor. Hem de tefrika yaratıyor. Feraceleri ve çarşafı ile dolaşan kadınları görmek utandırıyor bizleri. Cemaat reisleri olarak önce kendi kadınlarınızdan başlarsınız. Diğerleri de uyar”* sözleriyle Yücelcileri baskı altına almaya çalışmıştır.

61 Eren Atala Eriş, *Yugoslavya’da Türk Direnişi*, 80-81.

62 Birlik Gazetesi, Üsküp, 11 Ekim 1947 Cumartesi, sy. 46, 3.

Toplantının devamında Üsküp'ün en ünlü futbol takımlarından Sparta Spor Kulübü'nün başkanlığının Yücelci Mehmet Arıdııcı'dan alınmasından sonra vazifeye getirilen Çingene kırmacı, ahlaksız bir parti üyesinin haddini aşarak ve Yücelcilerin gözlerinin içine bakarak provokasyon amaçlı sözleri ortamı daha da germişti: “Kadınlarınızın güzelliklerini gizlemekle ne geçecek elinize? Atsınlar çarşaflarını efendim. Biraz da biz seyredelim. Siz de bir laf vardır hani; güzele bakmak sevaptır diye.” Mehmet Arıdııcı bunun üzerine kendi ifadesiyle bir “Osmanlı tokadı”nu bu ahlaksız adamın yüzüne patlattıktan sonra: “Senin ciğerinin kaç para ettiğini hepimiz biliriz. Hayvan demeyeceğim sana; çünkü onlar bile dövüşürler dişileri için, yuvaları için. Onlarda bile dişisine kıskançlık duygusu varken bunları söylemem boşunadır. Senin ve karın olacak sürtüğün mesleğinin ne olduğunu bilmeyen yok; alçak namussuz” demişti. Bu ahlaksız provokatör, salondan kendi arkadaşları tarafından sertçe dışarı atıldıktan sonra Şuayb Aziz Efendi yapılmak istenen kıyafet reformu için İslam dini üstünden fetva aranmasına şu sözlerle karşı çıkmıştı:

“Beyler, kadının örtünmesi dinimizce emredilmiştir. Buna setr-i avret deriz. Elimizdeki İslami ölçü budur. Bunların münakaşasını yapmak bile abesle iştigaldir. Sizinkilerle bizim fikirlerimiz oldum olası uyuşmamıştır. Böyle devam ederse de uyuşacağı yok. Şu anki durumumuzu ve yerimizi korumaktan başka bir düşüncemiz yoktur. Fetva beyan edecek durumumuz yok. Ferden yerimizin ne olduğunu da iyi bilirim cemaatimiz arasında. Radikalist de olamayız size yaranmak için. İslam, neyin nerede ve nasıl olacağını çok önceden tespit etmiş ve ümmetine sunmuştur. Münakaşa edilesi bir tarafı da kalmamıştır. Fertlere, dinimizce inançlara baskı yapılmayacağı gibi, cebre de boyun eğilmez. Şayet hala utanmaktan bahsediyorsanız diyeceğim şudur: bırakın bizler utanalım peçemizden çarşafımızdan sizin yerinize. Biz birkaç kişi gibi cemaatimizin tamamı da reddedecektir teklifinizi. Son sözümüz budur” diyerek konuyu kapatır.⁶³

Yugoslavyalı Türk kadınına “özgürleştirip(!)”, toplumsal hayata katılımını sağlanmasını hedefleyen bu girişim; hedeflenenin aksi sonuçlar getirmişti. Nitekim Yücelci Mehmet Arıdııcı, Yugoslavya’da yaşayan Türk kadınının, kıyafet reformu girişimlerinin, baskıya dönmesi sonucunda özgürleşmek şöyle dursun, tam tersine tamamen evlerine hapsolmalarını hatıratında ifade etmektedir: “İffetli Müslüman kadınları, eşlerimiz, analarımız, bacılarımız. Bizim her şeylerimiz. Sokaklarda tek başlarına dolaşmayı dahi ayıp addeden kadınlarımız, tamamen evlerine kapandılar ve bir daha da dışarı çıkmadılar.”⁶⁴

Tesettür tartışmalarının yoğunlaştığı 1947 yazında Şuayb Aziz Efendi’nin amcaoğlu olan, Makedonya İslam Birliği Başkanı Fettah Rauf Efendi beş arkadaşıyla

63 Eren Atala Eriş, *Yugoslavya’da Türk Direnişi*, 81-82.

64 Eren Atala Eriş, *Yugoslavya’da Türk Direnişi*, 83.

birlikte tutuklanır ve 5-6 Eylül 1947'de yargılanır. Nazileri destekleme, Bulgaristan'ın Üsküp'ten geri çekilmesinden sonra Sül Otlâ'nın çetesine katıldığı, camilerin kapanacağını söylediği ve sair yersiz iddia ve suçlamalara karşı hiçbir ciddi delil gösterilememiştir. Bunun aksine Eylül 1944'te Boyalı Han çevresinde toplanarak idareye geçmek isteyen Sül Otlâ'nın silahlı taraftarları karşısına çıkan Fetah Rauf Efendi'nin "Yapmayın etmeyin, niyetinizden vazgeçin. Neredeyse Almanlar da buradan çekilecek. Başımıza bela açmayın" dediği bütün eski Üsküplüler tarafından bilinmekteydi. Fahri Kaya bu davayı şöyle yorumlamaktadır: "Bu davanın amacı o günlerde güçlü otoriteleriyle göze batan ve davranışlarıyla kimi eylemleri benimsemeyerek bunlara -sessiz de olsa- karşı koyan bir grup ulemayı susturmak ve etkinliklerini önlemekten başka bir şey değildi." ⁶⁵

Bu davalar yanında, Şuayb Aziz Efendi ve Yücelciler ile birlikte tesettürün kalkması hakkındaki toplantıya çağrılan ve Komünist Parti'ye bu konuda destek vermeyen, Eski Osmanlı Mebusan Meclisi vekillerinden Hoca Sait İdris Efendi de, 1947 senesinde işgalci Almanlarla işbirliği yapmak suçlamasıyla 7 seneye mahkûm edilmişti. Hoca Sait İdris Efendi, 1950 senesinde 88 yaşındayken İdrisova cezaevinde vefat etmiştir.⁶⁶

Tutuklama ve yargılamalardan sonra, Fahri Kaya'nın "Liberal Hocalar", Salih Murat'ın "Pasif İmamlar", Yücelcilerin ise "Sosyalist Hacılar" olarak tanımlandığı gruptan Hafız Aziz Fettah, Hafız Bedri Hamit gibi isimler Makedonya İslam Birliği'nde etkin görev alırlar. Bu görev değişiminden sonra, 1947 senesinde, Fetah Rauf Efendi'nin başkanlık döneminde kesilen devlet yardımını tekrar almak için, Makedonya İslam Birliği siyasi özerklik imkânından vazgeçer ve tamamen Komünist Partisi'nin emrine girer.⁶⁷

Şuayb Aziz Efendi ile Yücel Teşkilatı Merkez Komitesi'nin tutuklanması, Fetah Rauf Efendi'nin ise hüküm giymesi ile beraber, parti yöneticileri dini otoritesi ile tanınan kişilerin olası muhalefetini kırmışlardı. Bununla beraber Komünist Parti'nin direktiflerini uygulayan veya "yeni dönemin siyasetine ayak uyduran" liberal hocaların veya diğer bir deyişle pasif imamların önu açılınca, 5 Ekim 1947 tarihinde Üsküp Ulema Meclisi'nin önyak olmasıyla İslam dini temsilcileri Üsküp'te toplanıp, tesettürün kaldırılması ile alakalı bir kongre düzenler.

Maksatlarına adım adım ve kararlılıkla devam eden Komünist Parti 1949 Mayıs ayında para karşılığı topladığı kalabalıklarla Üsküp şehir merkezinde bir gösteri

65 Fahri Kaya, *Makedonya Türklerinden İz Burakanlar*, 130-131.

66 Eren Atala Eriş, *Yugoslavya'da Türk Direnişi*, 213.

67 Eren Atala Eriş, *Yücelciler*, 260-261.

düzenlediğini Mehmet Arıdıncı'nın hatıratında yazmaktadır. Arıdıncı, bu mitinge katılanların büyük çoğunluğunun çingene kadınlarından oluştuğunu belirtir. Devamında, konuşma yapanların kendilerinin devrimci Müslüman kadınlar oldukları söylemiyle, çarşaf giymenin ve başörtüsü takmanın gerıcilik olduğu, toplumun böyle kıyafetlerle lekelenmeye gayret edildiğinden buna müsamaha etmeyeceklerini histeri kriziyle haykırdıklarını, söyler. Nihayet bu tiyatroyu andıran gösteride, başörtülerini hırsla yere çalanların, hemen halk önderi ilan edildiğini ekleyen Arıdıncı, bu üzücü gelişmelerden sonra Müslüman kadınların çoğunun tamamen evlerine kapandığı ve bir daha dışarı çıkmadığını, ifade etmektedir.⁶⁸

Bu gelişmelerle birlikte 1951 yılına gelindiğinde Makedonya Meclisi'nde, Müslüman kadınların kılık kıyafetini (ferace, çarşaf) yasaklayan kanun kabul edildi.⁶⁹

Mitinglerde başörtüsü takmanın gerıcilik olduğuna dair konuşmalar yapılırken, Üsküplü Hidayet İlimsever, şahit olduğu çarşaf atma olaylarından şöyle bahsetmektedir: “Hükümet emriyle çarşaf atıldığı zaman şehrin belli meydanlarında kadınlar toplanmıştı. Bütün kadınlara çarşafın atılacağı bildirilip, kendilerine düzgün kıyafetler hazırlamaları istenmişti. Üsküplü kadınların çoğunluğu yeni dikilmiş gri renkteki aynı kumaştan mantolarını giyerek ve başörtü takarak meydanlara toplanmışlardı. Bazı muhafazakâr ailelerin kadınları inatla çarşaf ve çintanlarının üstüne namaz başörtüsü ile meydana gelmişlerdi. Asker, böyle gelenlerin kıyafetlerini süngü ile kesmişti. O korkuyla bir daha kolay kolay sokağa çıkamadılar. Bütün bu zulümlere rağmen hayatı boyunca çarşafını çıkarmamış bazı Üsküplü orta yaşlı hanımlar, inançlarından taviz vermemek için hiç sokağa çıkamadılar.”⁷⁰

Fettah Rauf ve Şuayb Aziz'in Cezalandırılmaları Süreci: Hapis ve İdam

Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'ne bağlı Makedonya'da Yücelcilere yönelik kara propagandaların devam ettiği günlerde, İslam Dini Birliği'ne bağlı Evkaf ve Ulema Meclislerinin oturumları devam ediyordu. 16 Şubat 1948 tarihli toplantıda alınan kararlar “Millet Düşmanı Olan İslam Dini Camiası Üyelerini Mahkûm Ediyoruz” manşetiyle Birlik gazetesinde yayınlanmıştı. Böylece Makedonya İslam Dini Birliği, Yücelcilere hatta bir önceki başkanı Fettah Rauf Efendi'ye karşı olduğunu beyan etmişti.

68 Eren Atala Eriş, *Yugoslavya'da Türk Direnişi*, 83.

69 Ercan Türksöylü, *Yugoslavya Türklüğünün Direniş Mücadelesi: Yücel Teşkilatı*, 38.

70 Hidayet İlimsever, H. Yıldırım Ağanoglu, *Arka Bahçemiz Üsküp*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yayınları, 2010, 87.

İslam Dini Birliği'nin yeni Başkanı olan Hafız Aziz bir konuşmasında “Üsküp'te hükümet aleyhtarı unsurlara mensup, terörist ve beynelmilel reaksiya ajanlarının mahkemeleri icra edildiği zaman bu ayarda bir caniler grubunun mevcut olduğuna şahit olduk. Bu meclis azalarından Fettah Rauf, Şerafettin Ferit ve Mehmet Sadık, bu ayardaki canilerdendir” derken, İslam Dini Birliği, aldığı 4 numaralı kararlar, Yücel Teşkilatı Genel Sekreteri Şerafettin Ferit'i suçlayarak, Yücelcilerin teşebbüslerinden “nefret” duyduğunu ortaya koymuştu. Yetmezmiş gibi İslam Dini Birliği'nin yeni rejime bağlılığıyla aldığı kararları “Yaşasın Sevimli Önderimiz, Yugoslavya Mareşali Yosip Broz Tito” sloganlarıyla Türk ve Müslüman topluluklardan oluşan kamuoyuna duyurmuştu. Bunun ödülü olsa gerek 1947 senesinde kesilen İslam Dini Birliği'nin tahsisatı, 1948 senesinde 1 milyon dinara yükseltilmişti.⁷¹

Halim Çavuşoğlu hocanın ulaştığı, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre Yücelcilerin sayısı 500 civarındadır.⁷² Ancak Yücel Mahkemesi'nden hüküm giyen Türklerin sayısı 65'tir. Bunlar dışında Makedonya'da 1947-48 senelerinde toplam 79 Türk'ün daha “Halk karşıtlığı” suçlamasıyla tutuklandığı bilinmektedir. Aralarında, Gelenekçi kanattan Fettah Rauf Efendi ve arkadaşları olduğu gibi, Yücel Teşkilatı üyesi olduğu halde, davadan ayrı ferdi olarak yargılanan Ali Malik Yakup ile Hüsamettin Ömer Mehmet de yer almaktadır.⁷³

Sonuç

Tarihî meseleleri sadece günümüzden bakarak değerlendirmek tarafgirlik hastalığına düşme ile neticelenir. Bu durum meseleyi yanlış kavrama ve hatalı neticelere ulaşmaya sebep olur. Bu sebeptendir ki, II. Dünya Savaşı yıllarında Makedonya topraklarını fikirleriyle aydınlatmış iki mücadele ve dava adamı Fettah Rauf ve Şuayb Aziz efendileri, günümüzün siyasi ve ideolojik kalıp ve jargonlarıyla değerlendirmemek lazımdır.

Fettah Rauf Efendi, Osmanlı medreseleri eğitim sisteminin yetiştirdiği gelenekçi bir kültürel zeminde yetişen; İslamî emir ve yasakları uygulamayı önceleyen bir dava adamıydı. O, Yugoslavya Türklerinin Osmanlı geleneğini yaşatarak İslami değerlere bağlı bir hayat tarzı peşinde dini değerleri önceliğinde milliyetine sahip çıkmaları gerektiğini savunmaktadır.

71 Birlik Gazetesi, Üsküp, 20 Şubat 1948 Cuma, sy. 59, 4-5.

72 Halim Çavuşoğlu, “Yugoslavya- Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri”, *Bilig*, sy. 41 (Bahar 2007), Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, 137.

73 Ercan Türksoylu, *Yugoslavya Türklüğünün Direniş Mücadelesi: Yücel Teşkilatı*, 153-154.

Yücel Teşkilatı'nın başkanı olan Şuayb Aziz ise din ve vicdan hürriyetini bütün gücüyle savunuyor; bunun yanında bazı konularda Fettah Rauf ile farklı düşünüyordu. Şuayb Efendi, Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra bir daha geri gele-meyeceği bilinciyle, Türklerin örnek bir idare sistemi kurduğu Türkiye Cumhu-riyeti'ni örnek alma ana fikrinde, Atatürkçü ve milliyetçi bir düşünce sistemini Yugoslavya Türkleri için uygulama fikrindedir.

Ancak davalarında siyasi metot olarak birbirinden ayrılışlar da, Türkiye'de tek parti döneminin ezanın Türkçe okunma zorunluluğu, çarşaf ve feracenin kal-dırılması vb. yönündeki bazı hatalı tutumlarının aksine bu iki fedakâr ve öncü insan, 1945 Yugoslavyasında Türk ve Müslümanların dinî özgürlükleri yanında kadınların tesettürü noktasında neredeyse birebir aynı düşünüyordu. Sosyalist Yugoslavya rejimi ise Türkiye'deki devrimleri örnek gösterip, Yugoslavya'daki Müslümanları suiistimal etme peşindeydi. Sırf bu misal bile; 1923 sonrasında Balkan Türklerinin dinî, insanî, demokratik hak ve hürriyetlerini incelerken, Türkiye'nin kalıplarına göre değerlendirme ve sınıflandırma hastalığına düşül-memesi noktasında bize çok önemli bir mesaj içermektedir.

Fettah Rauf Efendi ve Şuayb Aziz Efendi ile Türklük, Türkçe ve İslamiyet nokta-sında can veren, işkence görüp hapis yatan arkadaşları ve tüm fedakâr şahsiyet-ler yanında Balkanlar'dan göç etmeyip, içinde yaşadıkları devletlerin kanunları-na tüm kalbiyle bağlı olan Türk, Arnavut ve Boşnaklara selam olsun. Aziz Ruhları şad olsun.

Hristiyanlar ile 600 yıllık ortak vatan ve geçmişimizde Balkanlarda şovenist mil-liyetçi bir grup azınlığın Müslümanlara karşı uyguladığı baskı, katliam, zulüm ve zorunlu göçler bir realitedir. Ancak, bütün farklı inanç ve geleneklerine rağmen ortak tarihimizin büyük kısmında Türk ve Müslüman komşularıyla çoğu zaman barış içinde yaşayan Ortodoks Makedon ve diğer Hristiyanlar da Balkanların de-ğişmez ve takdire şayan gerçeğidir. Emperyalist güçlerin her müdahalesi Balkan-lar'da kan ve gözyaşından başka bir şey getirmemiştir. Hristiyanı Müslümanı ile Balkan toplulukları, emperyalist güçlerden etkilenmeden, kendinden olmayana saygı gösterdiğinde, huzur ve güven içinde yüzyıllar boyu olduğu gibi yaşar ve bu topraklarda barış ancak kalıcı olabilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)
BOA, BEO, 1178/88297, 5 Ağustos 1314 [17 Ağustos 1898] tarihli tezkire müsveddesi.
BOA, DH. MUİ, 153/45. 13 Şubat 1327 [26.2.1912] tarihli telgraf.
BOA, YB.021 87/416, 7 Ağustos 1305 [19.8.1899] tarihli Üsküp Belediyesi tezkiresi.

Gazeteler

- Birlik Gazetesi, Üsküp, 1 Mayıs 1947 Perşembe, sy. 36.
Birlik Gazetesi, Üsküp, 11 Ekim 1947 Cumartesi, sy. 46.
Birlik Gazetesi, Üsküp, 15 Mayıs 1947 Perşembe, sy. 37.
Birlik Gazetesi, Üsküp, 20 Şubat 1948 Cuma, sy. 59.

Kitap, Tez ve Makaleler

- Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, Üsküp: İdefe Yayınları, 2021.
Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Balkanlar'da Yetim Türkler*, İstanbul: Kızılay Kültür-Sanat Yayınları, 2023.
Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Bir Taşfiye ve Örtülü Sürgün Metodu Olarak Balkanlar'dan Türkiye'ye Göçler*, İstanbul: Kızılay Kültür-Sanat Yayınları, 2023.
Ağanoğlu, H. Yıldırım, *II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'da Bir Direniş Mücadelesi Yücel Teşkilatı*, İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2012.
Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Üsküp Kitabı*, İstanbul: Fide Yayınları 2008.
Aruçi, Muhammed, "Fettah Efendi (1910-1963)" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 12, Ankara 1995.
Aruçi, Muhammed, "Üsküp'te Meddah Medresesi", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, Sofya 21-23 Nisan 2000, İstanbul: İRCICA Yayınları, 2002.
Ayverdi, Ekrem Hakkı, Yüksel, Aydın, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri: Yugoslavya*, İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 1981.
Bora, Tanıl, "Türk Millî Kimliği, Türk Milliyetçiliği ve Balkan Sorunu", *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar ed. Kemali Saybaşılu- Gencer Özcan*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.
Çavuşoğlu, Halim, "Yugoslavya- Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Bilig*, sy. 41, Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Bahar 2007.
Emin, Nedim, "Üsküplü Cavit Bey İle Mülakat", *Köprü dergisi*, 11/56 (Nisan-Mayıs-Haziran 2013).

- Eriş, Eren Atala, *Yugoslavya'da Türk Direnişi -Yücelci Mehmet Arıdıcı'nın Hatıratı-*, İstanbul: Mavi Gök Yayınları, 2023.
- Eriş, Eren Atala, *Yücelciler -Yugoslavya'da Gizli Türk Teşkilatı-*, İstanbul: Üsküp Sahafhane Yayınları, 2022.
- Furat, Ahmet Suphi, "Üsküp Medresesi'nde Hocalık Yapmış Osmanlı Âlimleri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1998.
- Gürel, Zeki, *Evlâd-ı Fatihân Diyarı Balkanlarda Yücelcilerden ve Son Devrin Din Mazlumlarından Abdül Fettah Rauf Efendi Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2023.
- İlimsever, Hidayet, Ağanoglu, H. Yıldırım, *Arka Bahçemiz Üsküp*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yayınları, 2010.
- Karakuş, Ertuğrul, *Üsküp'ün Âkif'i Balkan Şairi Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiiri Üzerine Makaleler*, İstanbul: Kriter Yayınları, 2021.
- Kaya, Fahri, "Kültür ve Eğitim tarihimizde Yücelciler", *Köprü Dergisi*, sy. 11, Üsküp, Mart 2006.
- Kaya, Fahri, *Makedonya Türklerinden İz Bırakanlar*, Üsküp: Divan Yayıncılık, 2008.
- Lutviyi, Sezgin, *1912-1990 Yılları Arasında Makedonya Türkleri: Eğitim, Kültür Ve Toplum Hayatı*, Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Özer, Refik, «Üsküp'te Çıkarılan Birlik Gazetesi», *Vardar Dergisi- Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Haber Bülteni*, sy. 1, İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Mart 1994.
- Türksoylu, Ercan, *Yugoslavya Türklüğünün Direniş Mücadelesi: Yücel Teşkilatı*, Ankara: Astana Yayınları, 2020.
- Yücelden, Şerafettin, "Yücel", *Türk Dünyası Dergisi*, sy. 12, İstanbul: Türk Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Yayınları, 1969.